

2 PRIEDAS. Eksporto specializacija

Be eksporto diversifikacijos ir orientavimo į aukštesnės pridėtinės vertės produktus, jo apimtį didina ir šalies specializuojamasis eksportuoti produktus, kurių paklausa labiau auga ir mažiau svyruoja. Šiame priede aptariama Lietuvos eksporto struktūros kaita specializacijos požiūriu, gauti rezultatai lyginami su atitinkamais Latvijos ir Estijos rodikliais.

Vertinant Lietuvos eksporto specializaciją, taikomi du indeksai. Pirmasis yra atskleistojo santykinio pranašumo (angl. *revealed comparative advantage*, RCA) indeksas, sudarytas remiantis Belos Balassos (1965) pasiūlyta metodika. Jis apskaičiuojamas kaip santykis tarp tam tikro produkto eksporto dalies visame jį eksportuojančios valstybės eksporte ir viso pasaulio to paties produkto eksporto dalies visame pasaulio eksporte. Didesnė už 1 indekso reikšmė leidžia teigti, kad valstybė turi atskleistąjį santykinį pranašumą eksportuodama šį produktą, t. y. specializuojasi jį eksportuojant. RCA indekso matematinė išraiška yra tokia:

$$RCA_k = \frac{\frac{X_k}{\sum_{k=1}^n X_k}}{\frac{X_{kw}}{\sum_{k=1}^n X_{kw}}},$$

čia X_k – valstybės k produkto eksportas, X_{kw} – pasaulio k produkto eksportas, n – produktų skaičius.

Antrasis indeksas – tai tarptautinės specializacijos indeksas, sudarytas remiantis Gerardo Lafay (1992) pasiūlyta metodika (angl. *Lafay index*, LFI). Taikant ją, valstybės santykinis pranašumas eksportuojant tam tikrą produktą apskaičiuojamas kaip to produkto normalizuoto prekybos balanso nuokrypis nuo normalizuoto valstybės užsienio prekybos balanso, padaugintas iš produkto dalies užsienio prekyboje (sudėjus eksportą ir importą). Teigiama indekso reikšmė leidžia teigti, kad valstybė turi santykinį pranašumą eksportuojant šį produktą. Kuo didesnė indekso reikšmė, tuo didesnė valstybės specializacija jį eksportuojant. Kita svarbi šio indekso savybė yra ta, kad visų produktų LFI suma lygi 0. Indekso matematinė išraiška yra tokia:

$$LFI_k = \left(\frac{X_k - M_k}{X_k + M_k} - \frac{\sum_{k=1}^n (X_k - M_k)}{\sum_{k=1}^n (X_k + M_k)} \right) \times \left(\frac{X_k + M_k}{\sum_{k=1}^n (X_k + M_k)} \right),$$

čia X_k – valstybės k produkto eksportas, M_k – valstybės k produkto importas, n – produktų skaičius.

Atliekant šį tyrimą, abu indeksai taikomi todėl, kad jie pasižymi skirtingomis savybėmis. RCA yra vienakrypčio srauto indeksas, skaičiuojamas naudojant tik eksporto duomenis. Tai kelia tam tikrų problemų, nes eksportas apima tiek toje valstybėje gaminamus, tiek reeksportuojamus produktus, t. y. produktus, kurie perkami vienoje, o parduodami kitose išorės rinkose. Pastarųjų eksporto apimtį tik iš dalies lemia valstybės atvirojo sektoriaus konkurencingumas. Dėl reikšmingos reeksporto dalies visame eksporte ši problema ypač aktuali tokioms mažoms atvirosioms ekonomikoms, koks yra Lietuvos ūkis¹⁰. Šią problemą būtų galima išspęsti, analizei naudojant ne viso valstybės eksporto, o tik joje pagamintos produkcijos eksporto duomenis. Deja, tokius duomenis skelbia ne visos valstybės. Reeksporto problemą padeda spręsti LFI, nes skaičiuojant šį indeksą naudojami gryojo eksporto duomenys. Analizuojant grynąjį eksportą, pašalinama reeksporto įtaka, o likutinis srautas parodo, kiek valstybės gamybiniai pajėgumai viršija vidaus paklausos poreikius. Dar vienas reikšmingas LFI pranašumas – galimybė produktus skirstyti pagal jų eksporto specializacijos lygį. Taikant RCA indeksą, tokios galimybės nėra.

Siekiant palyginamumo su kitais Lietuvos eksporto struktūrinių rodiklių tyrimais, tolesnei analizei naudojami eksporto duomenys neįskaitant mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų eksporto (SITC klasifikatoriuje šie produktai atitinka 3 sekciją). Analizei naudojami dviejų ženklų lygmens užsienio prekybos duomenys. Produktai suklasifikuojami pagal SITC klasifikatoriaus 3 redakciją; iš viso įtraukiami 62 produktai¹¹.

A lentelėje pateikiama Lietuvos eksporto specializacija, nustatyta taikant RCA indeksą. Indeksas rodo, kad 2010–2011 m. Lietuva turėjo atskleistąjį santykinį pranašumą eksportuodama 35 produktus. Lyginant su dešimtmečio pradžia – 2000–2002 m., matyti, kad produktų, kuriuos eksportuodama šalis turi atskleistąjį santykinį pranašumą, skaičius padidėjo trečdaliu¹². Per analizuojamą laikotarpį Lietuva įgijo atskleistąjį santykinį pranašumą eksportuodama tokius produktus, kaip mėsa ir mėsos produktai (1), įvairūs maisto produktai ir mišiniai (9), gėrimai (11), gyvūniniai riebalai ir aliejai (41), pirminių formų plastikai (57), kitur nenurodytos cheminės medžiagos ir produktai (59)¹³. Atskleistąjį santykinį pranašumą šalis prarado eksportuodama metalo rūdas ir metalo laužą (28), kitas transporto priemones (79). Daugelis produktų, kuriuos eksportuodama Lietuva turi atskleistąjį santykinį pranašumą, yra žaliavoms ir darbai imlūs produktai, kurių gamyba pagrįsta nesudėtingomis technologijomis. Šie produktai sudaro šiek tiek daugiau nei du trečdalius visų produktų,

¹⁰ Pastaruoju metu Lietuvos reeksportas sudarė daugiau nei trečdali visų prekių eksporto.

¹¹ SITC klasifikatoriaus 3 redakcijoje iš viso nurodytos 69 produktų grupės. Be mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų sekcijos, apimančios keturis skyrius, atliekant šį tyrimą neapimami šie klasifikatoriaus skyriai: pašto paketai, nesurūšiuoti pagal požymius (91), gaminių, kurių vertė mažesnė nei 251 JAV doleris ir kitų mažos vertės gaminių, neatleistų nuo formalojo deklaravimo, įvertinimas (98), ne Kanados kilmės mažos vertės kroviniai, skirti vežti į Kanadą (99).

¹² Didėjantis produktų, kuriuos eksportuodama Lietuva turi atskleistąjį santykinį pranašumą, skaičius rodo augančią Lietuvos eksporto diversifikaciją. Tai patvirtina 2013 m. gegužės mėn. Lietuvos banko paskelbtoje Lietuvos ekonomikos apžvalgoje pateiktos eksporto koncentracijos analizės išvadas.

¹³ Skaičius skliaustuose atitinka produkto kodą pagal SITC klasifikatoriaus 3 redakciją.

kuriuos eksportuodama Lietuva turi atskleistąjį santykinį pranašumą. Tik palyginti mažą dalį produktų, kuriuos eksportuodama Lietuva jį turi, galima priskirti prie kapitalui imlių ar orientuotų į tyrimus ir gaminamų naudojant vidutinę ar aukštesnę technologiją produktų. Tarp šių produktų yra pirminių formų plastikai (57), nepirminių formų plastikai (58), kitos cheminės medžiagos (59), kelių transporto priemonės (78) ir kitos bendrosios paskirties pramoninės mašinos bei įranga (74).

A lentelė. 2010–2011 m. Lietuvos eksporto atskleistasis santykinis pranašumas, nustatytas taikant RCA indeksą

Produktai, kuriuos eksportuodama Lietuva turi atskleistąjį santykinį pranašumą								Produktai, kuriuos eksportuodama Lietuva atskleistojo santykinio pranašumo neturi					
SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA
0	4,58	9	1,87	27	0,50	54	0,60	64	1,48	74	1,01	84	1,77
1	1,87	11	2,21	28	0,81	55	0,84	65	1,58	75	0,29	85	0,30
2	6,89	12	6,91	29	1,03	56	15,21	66	0,68	76	0,55	87	0,84
3	3,22	21	2,24	41	1,29	57	2,69	67	0,48	77	0,42	88	0,25
4	2,57	22	2,16	42	0,27	58	1,85	68	0,16	78	1,18	89	1,14
5	3,64	23	0,05	43	0,75	59	1,51	69	1,36	79	0,50	93	0,57
6	1,71	24	6,32	51	0,25	61	1,67	71	0,30	81	3,04	96	4,17
7	1,66	25	0,54	52	0,76	62	0,58	72	0,94	82	6,87	97	0,01
8	3,74	26	1,50	53	1,40	63	5,76	73	0,62	83	0,24		

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: nurodytų SITC skyrių aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

Kitose Baltijos valstybėse matyti panašios tendencijos (Latvijos ir Estijos RCA indeksai pateikti B ir C lentelėse). Tiek Latvijos, tiek Estijos eksportuojami darbai ir žaliavoms imlūs produktai, gaminami naudojant žemas technologijas, sudaro didžiausią dalį produktų, kuriuos eksportuodamos šios valstybės turi atskleistąjį santykinį pranašumą. Jie sudaro beveik po du trečdalius visų kiekvienos šalies eksportuojamų produktų, t. y. šiek tiek mažiau nei Lietuvoje. Tarp produktų, kuriuos eksportuodama tiek Latvija, tiek Estija turi atskleistąjį santykinį pranašumą, yra ir produktų, imlių kapitalui ar orientuotų į tyrimus ir gaminamų naudojant vidutinę ar aukštesnę technologiją. Iš šių Latvijos eksportuojamų produktų galima išskirti medicinos ir farmacijos produktus (54), nuotolinių ryšių (telekomunikacijų), garso įrašymo bei atkūrimo aparatus ir įrangą (76), nepirminių formų plastikus (58), iš Estijos eksportuojamųjų – nuotolinių ryšių (telekomunikacijų) ir garso įrašymo bei atkūrimo aparatus ir įrangą (76), tam tikrų pramonės šakų mašinas (72) ir niekur kitur nepriskirtas elektros mašinas, aparatūrą ir prietaisus (77).

B lentelė. 2010–2011 m. Latvijos eksporto atskleistasis santykinis pranašumas, nustatytas taikant RCA indeksą

Produktai, kuriuos eksportuodama Latvija turi atskleistąjį santykinį pranašumą								Produktai, kuriuos eksportuodama Latvija atskleistojo santykinio pranašumo neturi					
SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA
0	4,27	9	1,18	27	0,75	54	1,36	64	1,07	74	0,53	84	1,12
1	0,98	11	6,96	28	1,52	55	0,94	65	1,42	75	0,43	85	0,36
2	4,82	12	1,22	29	1,34	56	0,60	66	0,88	76	1,06	87	0,30
3	2,84	21	2,06	41	0,38	57	0,37	67	2,54	77	0,38	88	0,43
4	3,29	22	2,66	42	0,43	58	1,00	68	0,52	78	0,78	89	0,99
5	0,98	23	0,05	43	1,05	59	0,78	69	1,48	79	0,33	93	1,27
6	0,60	24	35,95	51	0,30	61	0,26	71	0,27	81	2,45	96	0,03
7	0,89	25	0,29	52	0,25	62	0,86	72	0,68	82	1,93	97	0,07
8	1,99	26	0,58	53	1,21	63	16,74	73	0,58	83	0,27		

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: nurodytų SITC skyrių aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

C lentelė. 2010–2011 m. Estijos eksporto atskleistasis santykinis pranašumas, nustatytas taikant RCA indeksą

Produktai, kuriuos eksportuodama Estija turi atskleistąjį santykinį pranašumą								Produktai, kuriuos eksportuodama Estija atskleistojo santykinio pranašumo neturi					
SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA	SITC skyrius	RCA
0	3,20	9	2,01	27	0,87	54	0,16	64	1,26	74	0,93	84	1,31
1	0,92	11	2,93	28	1,15	55	0,44	65	0,76	75	0,13	85	1,17
2	3,42	12	0,38	29	0,28	56	0,45	66	0,96	76	2,72	87	0,89
3	2,44	21	1,16	41	0,04	57	0,43	67	0,94	77	1,05	88	0,23
4	0,93	22	0,98	42	0,78	58	0,83	68	0,30	78	0,70	89	1,18
5	0,39	23	0,08	43	0,92	59	0,57	69	1,82	79	0,54	93	1,28
6	0,42	24	13,83	51	0,45	61	1,27	71	0,88	81	7,34	96	0,01
7	3,41	25	2,59	52	1,33	62	2,24	72	1,34	82	4,82	97	0,25
8	0,27	26	0,18	53	3,69	63	10,43	73	0,40	83	0,53		

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: nurodytų SITC skyrių aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

D lentelėje pateikiama 2010–2011 m. Lietuvos eksporto specializacija, nustatyta taikant LFI indeksą. Gauti rezultatai rodo, kad Lietuva labiausiai specializuojasi eksportuodama baldus ir jų dalis (82), trąšas (56), pieno produktus ir paukščių kiaušinius (2), pirminių formų plastikus (57), drabužius ir drabužių priedus (84). Šie produktai sudaro ir bene didžiausią Lietuvos pagamintos pramonės produkcijos dalį. Taikant LFI, nustatoma ir dar 19 produktų, kuriuos eksportuodama Lietuva specializuojasi. Palyginti su produktais, nustatytais taikant RCA, jų yra bene trečdaliu mažiau, tačiau tendencija nekinta – analizuojamu laikotarpiu produktų, kuriuos eksportuodama Lietuva specializuojasi, skaičius padidėjo¹⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad iš dešimties produktų, kuriuos eksportuojant dabar specializuojamasi labiausiai, analizuojamo laikotarpio pradžioje trijų tarp pirmųjų nebuvo – tai pirminių formų plastikai (57), grūdai ir grūdų produktai (4), įvairūs gaminiai, nenurodyti kitose pozicijose (89). Tačiau sąrašė nebeliko kitų transporto priemonių (79), elektros mašinų, aparatūros ir prietaisų bei elektrinių jų dalių (77), gyvulių pašarų (8).

D lentelė. 2010–2011 m. Lietuvos eksporto specializacija, nustatyta taikant LFI indeksą

Aukštas specializacijos lygis						Aukštas nespecializacijos lygis							
SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI
0	0,18	9	-0,08	27	-0,83	54	-1,22	64	-0,52	74	0,05	84	0,91
1	0,07	11	-0,28	28	0,70	55	-0,31	65	-0,10	75	-0,42	85	-0,20
2	1,10	12	0,39	29	-0,11	56	2,25	66	-0,15	76	-0,66	87	0,23
3	0,14	21	0,02	41	0,00	57	1,08	67	-1,03	77	-0,47	88	-0,06
4	0,75	22	0,29	42	-0,24	58	-0,18	68	-0,15	78	-0,80	89	0,64
5	-0,34	23	0,00	43	-0,02	59	-0,02	69	-0,02	79	-0,06	93	-0,63
6	-0,01	24	0,66	51	-2,08	61	0,05	71	-0,30	81	0,20	96	0,01
7	-0,20	25	-0,04	52	-0,17	62	-0,30	72	-0,60	82	2,58	97	-0,02
8	0,32	26	-0,24	53	-0,19	63	0,48	73	0,01	83	-0,03		

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: nurodytų SITC skyrių aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

LFI, kaip ir RCA, rodo, kad didžiąją dalį produktų, kuriuos eksportuodama Lietuva specializuojasi, sudaro žaliavoms ir darbui imlūs produktai, gaminami naudojant nesudėtingas technologijas. Produktų, kurie imlūs kapitalui ar yra orientuoti į tyrimus ir gaminami taikant vidutinę ar aukštesnę technologiją, yra santykinai mažiau. Taikant LFI nustatyta, kad aukštesnės pridėtinės vertės produktai, kuriuos eksportuodama Lietuva specializuojasi, yra pirminių formų plastikai (57), profesinės, mokslinės ir kontrolinės paskirties instrumentai ir prietaisai (87), kitos bendrosios paskirties pramoninės mašinos bei įranga (74) ir metalo apdirbimo mašinos (73).

Specializacijos skirtumai, atsirandantys dėl skirtingų skaičiavimo metodikų, pastebimi ir tiriant kitų Baltijos valstybių eksportą (Latvijos ir Estijos LFI indeksai pateikti E ir F lentelėse). Taikant LFI indeksą, produktų, kuriuos eksportuodamos šios valstybės specializuojasi, nustatoma mažiau. Tiesa, ir pagal šią metodiką nustatoma, kad didžiąją produktų dalį sudaro žaliavoms ir darbui imlūs produktai, gaminami naudojant nesudėtingas technologijas. Estija labiausiai specializuojasi eksportuodama baldų ir jų dalių (82), nuotolinių ryšių (telekomunikacijų), garso įrašymo ir atkūrimo aparatus ir įrangą (76), kamštienos ir medienos dirbinius (63), kamštieną ir medieną (24), metalo rūdų ir metalo laužo produktus (28), Latvija – kamštieną ir medieną (24), kamštienos ir medienos dirbinius (63). Reikšmingai, nors ir mažiau, Latvija specializuojasi eksportuodama gėrimus (11), metalų rūdis ir metalo laužą (28), grūdus ir grūdų produktus (4). Taikant LFI, nenustatoma nė vieno Latvijos eksportuojamo produkto, kuris būtų orientuotas į tyrimus ir gaminamas taikant vidutinę ar aukštesnę technologiją (kitai yra Lietuvoje ir Estijoje).

E lentelė. 2010–2011 m. Latvijos eksporto specializacija, nustatyta taikant LFI indeksą

Aukštas specializacijos lygis						Aukštas nespecializacijos lygis							
SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI
0	0,21	9	-0,31	27	-0,12	54	-0,70	64	-0,67	74	-0,50	84	0,05
1	-0,43	11	1,04	28	0,78	55	-0,36	65	0,12	75	-0,21	85	-0,24
2	0,52	12	-0,09	29	-0,06	56	-0,43	66	-0,03	76	-0,13	87	-0,24
3	0,28	21	0,07	41	-0,01	57	-0,51	67	0,37	77	-0,77	88	-0,03
4	0,73	22	0,27	42	-0,25	58	-0,27	68	0,30	78	-0,70	89	-0,13
5	-0,74	23	-0,06	43	-0,04	59	-0,23	69	0,04	79	-0,29	93	-2,13
6	-0,38	24	5,65	51	-0,04	61	0,01	71	-0,35	81	0,08	96	0,00
7	-0,40	25	0,04	52	-0,09	62	-0,35	72	-0,79	82	0,34	97	-0,03
8	-0,16	26	-0,04	53	-0,09	63	2,62	73	-0,03	83	-0,06		

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: nurodytų SITC skyrių aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

¹⁴ Didėjantis produktų, kuriuos eksportuodama Lietuva specializuojasi, skaičius rodo augančią Lietuvos eksporto diversifikaciją. Tai patvirtina 2013 m. gegužės mėn. Lietuvos banko paskelbtoje Lietuvos ekonomikos apžvalgoje pateiktos eksporto koncentracijos analizės išvadas.

F lentelė. 2010–2011 m. Estijos eksporto specializacija, nustatyta taikant LFI indeksą

Aukštas specializacijos lygis						Aukštas nespecializacijos lygis							
SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI	SITC skyrius	LFI
0	0,18	9	-0,07	27	-0,07	54	-1,08	64	-0,27	74	-0,03	84	0,21
1	-0,16	11	-0,42	28	1,09	55	-0,35	65	-0,57	75	-0,50	85	0,02
2	0,56	12	-0,07	29	-0,08	56	-0,26	66	0,10	76	1,51	87	0,29
3	0,30	21	-0,03	41	-0,01	57	-0,53	67	-1,26	77	-1,52	88	-0,08
4	0,04	22	0,13	42	0,12	58	-0,35	68	-0,20	78	-0,72	89	0,18
5	-0,58	23	-0,01	43	-0,02	59	-0,20	69	0,24	79	-0,05	93	-0,68
6	-0,15	24	1,45	51	-0,14	61	-0,02	71	0,54	81	0,89	96	-0,01
7	-0,32	25	0,38	52	-0,11	62	-0,15	72	-0,18	82	1,71	97	-0,11
8	-0,24	26	-0,13	53	0,39	63	1,46	73	-0,07	83	-0,01		

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: nurodytų SITC skyrių aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

Dar vienas būdas analizuoti struktūrinės eksporto savybes – įvertinti tam tikros šalies eksporto sudedamųjų dalių kaitos tendencijas, palyginti su pasaulio eksporto dinamika. Atliekant tokią analizę, visi eksportuojami produktai suskirstomi į keturias grupes (Orszaghova ir kt., 2013):

- kylančios žvaigždės (angl. *rising stars*) – tai produktai, kurių eksportas iš tam tikros šalies auga sparčiau už viso pasaulio tų pačių produktų eksportą, o pastarojo augimo tempas viršija viso pasaulio eksporto augimo tempą;
- blėstančios žvaigždės (angl. *declining stars*) – tai produktai, kurių eksportas iš tam tikros šalies auga sparčiau už viso pasaulio tų pačių produktų eksportą, tačiau pastarojo augimo tempas yra mažesnis už viso pasaulio eksporto augimo tempą;
- nepanaudotos galimybės (angl. *missed opportunities*) – tai produktai, kurių eksportas iš tam tikros šalies auga lėčiau už viso pasaulio tų pačių produktų eksportą, o pastarojo augimo tempas viršija viso pasaulio eksporto augimo tempą;
- nykstančios rinkos (angl. *retreats*) – tai produktai, kurių eksportas iš tam tikros šalies auga lėčiau už viso pasaulio tų pačių produktų eksportą, o pastarojo augimo tempas yra mažesnis už viso pasaulio eksporto augimo tempą.

Eksporto plėtros požiūriu palankiausia eksportuoti produktus, kurie priskiriami prie kylančių žvaigždžių grupės. Tai produktai, kurių paklausa auga sparčiau nei viso pasaulio eksportas, ir specializacija eksportuojant šiuos produktus didėja. Santykiniai palankiai gali būti vertinami ir produktai, patenkantys į nykstančių rinkų grupę. Nors šių produktų pasaulio eksportas auga lėčiau nei visas pasaulio eksportas, mažėjanti valstybės specializacija juos eksportuojant rodo tai, kad jos gamyba yra lanksti produktų paklausai ir reaguoja į jos pokyčius mažindama priklausomybę nuo mažiau perspektyvių produktų. Ne taip palankiai vertinama nepanaudotų galimybių grupė. Jai priklauso produktai, kurių eksportas didėja sparčiau nei visas pasaulio eksportas, tačiau valstybės specializacija juos eksportuojant menksta. Nepalankiausias yra produktų, patenkančių į blėstančių žvaigždžių grupę, eksportas – eksportuojant tokius produktus, specializacija didinama mažiau perspektyviose rinkose. Specializuojantis eksportuoti šios grupės produktus, prarandami spartesnės rinkos plėtros teikiami privalumai.

Lietuvos eksportuojamų produktų, suskirstytų į keturias paminėtas grupes, skirstinys pavaizduotas A paveiksle. Augimo tempai apskaičiuoti 2010–2011 m. eksporto apimtį lyginant su 2008–2009 m. eksporto apimtimi. Paveiksle taip pat pateikiama informacija apie tam tikrų produktų dalį visame eksporte ir tų produktų eksporto specializacijos lygį. Iš paveikslo matyti, kad beveik pusė produktų, kuriuos eksportuodama Lietuva specializuojasi, patenka į nepalankiausiai vertinamą grupę – blėstančias žvaigždes. Didžioji dalis į šią grupę patenkančių Lietuvos eksportuojamų produktų priskirtini prie darbui ir žaliavoms imlių žemų technologijų produktų. Tarp pagrindinių produktų – baldai ir jų dalys (82), drabužiai ir drabužių priedai (84), kamštiena ir mediena (24), kamštienos ir medienos dirbiniai (63), įvairūs gaminiai, nenurodyti kitose pozicijose (89). Ketvirtadalis produktų, kuriuos eksportuodama šalis specializuojasi, patenka į pačią palankiausią – kylančių žvaigždžių – grupę. Tačiau didžioji jų dalis taip pat priskiriama prie žaliavoms ir darbui imlių žemų technologijų produktų. Tai pieno produktai ir paukščių kiaušiniai (2), aliejinių augalų sėklos ir vaisiai (22), žuvis ir kiti vandens bestuburiai bei gaminiai iš jų (3), oda ir jos gaminiai (61). Atskirai reikėtų paminėti pirminių formų plastikų (57), jie priskiriami prie sunkiai kopijuojamų į tyrimus orientuotų produktų, gaminamų vidutinio sudėtingumo technologijomis. Tai bene vienintelis aukštesnės pridėtinės vertės produktas, kurį eksportuodama specializuojasi Lietuva, turintis palankų plėtros potencialą tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje.

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: paveiksle pavaizduotos produktų grupės, kurių LFI yra teigiamas.

Apskritimo dydis proporcingas produkto grupės daliai 2010–2011 m. eksporte.

Apskritimo spalva rodo produkto grupės specializacijos lygį 2010–2011 m. (šviesesnė spalva atitinka didesnę LFI reikšmę).

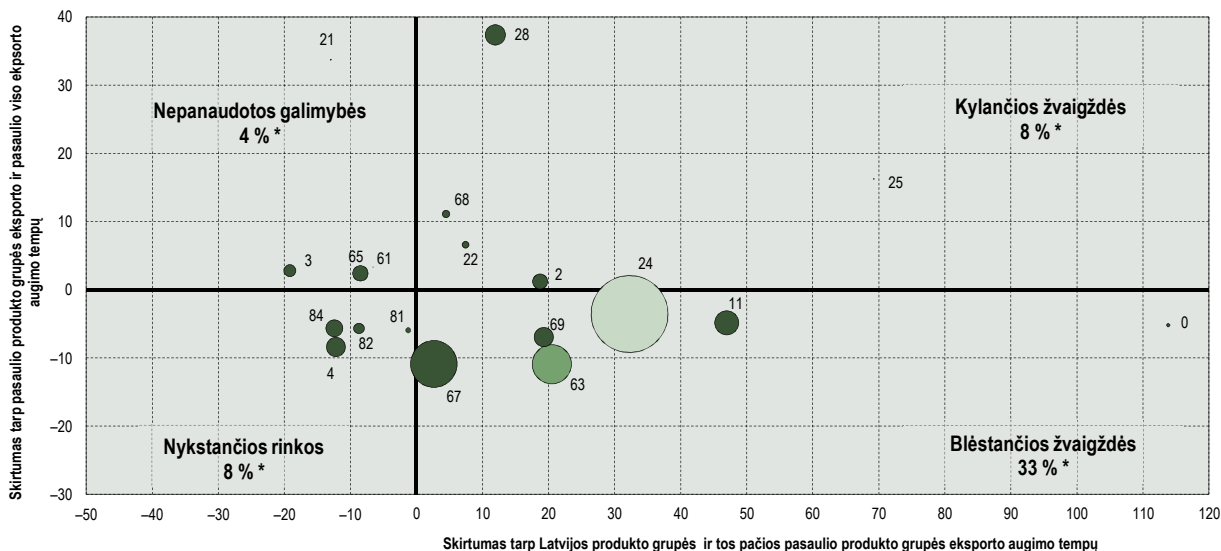
Paveikluose nurodytų produktų kodų aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

* Į grupę patenkančių produktų dalis 2010–2011 m. Lietuvos eksporte (išskyrus mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų eksportą).

Kitose produktų grupėse – nykstančių rinkų ir nepanaudotų galimybių – taip pat dominuoja žaliavoms imlūs produktai: nykstančių rinkų grupėje – grūdai ir grūdų produktai (4) ir gyvi gyvūnai (0), o nepanaudotų galimybių grupėje – metalo rūdos ir metalo laužas (28), gyvulių pašarai (8) ir žaliavinės odos bei kailiai (21). Reikėtų išskirti šioms grupėms priklausančias trąšas (56), profesinės, mokslinės ir kontrolinės paskirties instrumentus ir prietaisus (87). Trąšos, skirtingai nei kiti į nykstančių rinkų grupę patekę produktai, priskiriami prie produktų, kurie gaminami taikant vidutinio sudėtingumo technologijas. Lėtesnė trąšų eksporto plėtra 2010–2011 m. greičiausiai yra susijusi su vienos iš pagrindinių gamybinių žaliavų – gamtinių dujų – aukštesnėmis nei pagrindinėse valstybėse konkurentėse kainomis. Nepanaudotų galimybių grupei priskiriami profesinės, mokslinės ir kontrolinės paskirties instrumentai ir prietaisai (87), kurie kartu su pirminių formų plastikais (57) yra vieninteliai sunkiai kopijuojami į tyrimus orientuoti produktai, gaminami naudojant vidutinio ar aukšto sudėtingumo technologijas. Profesinės, mokslinės ir kontrolinės paskirties instrumentus ir prietaisus (87) eksportuojant specializuojamasi, vadinasi, jei Lietuvos eksportuojanti pramonė sugebėtų geriau konkuruoti su kitais gamintojais, ilguoju laikotarpiu šie produktai galėtų svariai prisidėti prie spartesnės nei pasaulio Lietuvos eksporto plėtros.

Kitų Baltijos valstybių eksporto tendencijos, palyginti su pasaulio eksporto kaita, panašios į Lietuvos (B ir C pav. pavaizduoti Latvijos ir Estijos eksporto pokyčiai, palyginti su pasaulinio eksporto kaita). Didžioji produktų, kuriuos eksportuodamos trys Baltijos valstybės specializuojasi, dalis patenka į blėstančių žvaigždžių grupę, o kylančios žvaigždės sudaro apie ketvirtadalį produktų. Didžioji visų šių produktų dalis yra žaliavoms ir darbui imlūs produktai, gaminami naudojant žemo sudėtingumo technologijas. Aukštesnės pridėtinės vertės, t. y. kapitalui imlių ir orientuotų į tyrimus produktų, gaminamų naudojant vidutinio arba aukštesnio sudėtingumo technologijas, visos Baltijos valstybės eksportuoja mažiau: Estija – tris, Latvija – nė vieno. Tokie Estijos eksportuojami produktai yra nuotolinių ryšių (telekomunikacijų) ir garso įrašymo bei atkūrimo aparatai ir įranga (76), energijos generavimo mašinos ir įrenginiai (71), profesinės, mokslinės ir kontrolinės paskirties instrumentai ir prietaisai (87). Tiesa, tik paskutinis produktas patenka į kylančių žvaigždžių grupę.

B pav. 2010–2011 m. Latvijos eksporto kaita, palyginti su pasaulinio eksporto kaita

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: paveiksle pavaizduotos produktų grupės, kurių LFI yra teigiamas.

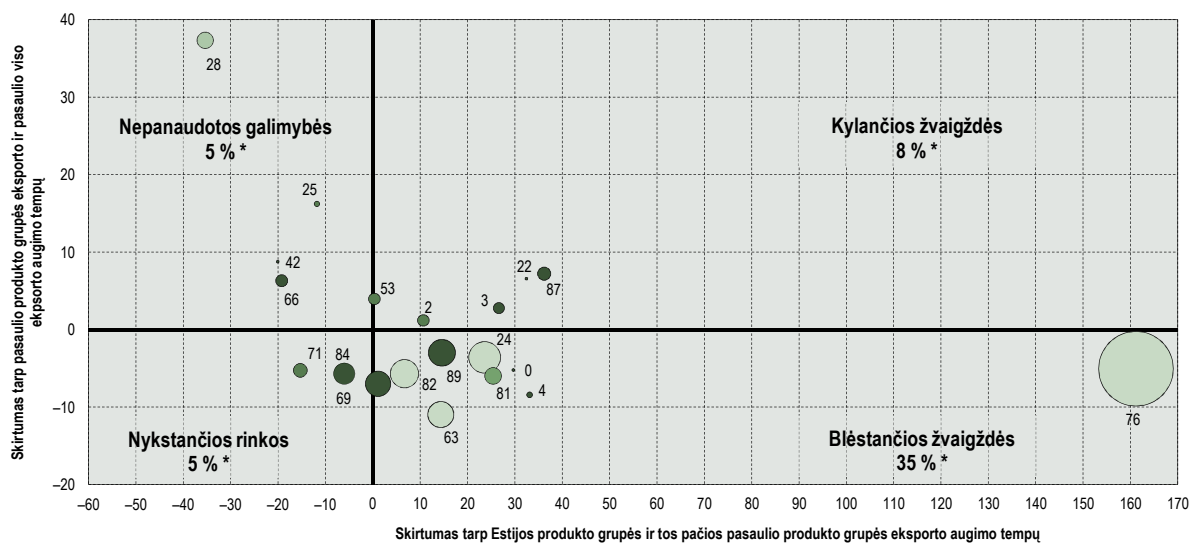
Apskritimo dydis proporcingas produkto grupės daliai 2010–2011 m. eksporte.

Apskritimo spalva rodo produkto grupės specializacijos lygį 2010–2011 m. (šviesesnė spalva atitinka didesnę LFI reikšmę).

Paveiksluose nurodytų produktų kodų aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

* [grupę patenkančių produktų dalis 2010–2011 m. Lietuvos eksporte (išskyrus mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų eksportą).

C pav. 2010–2011 m. Estijos eksporto kaita, palyginti su pasaulinio eksporto kaita

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: paveiksle pavaizduotos produktų grupės, kurių LFI yra teigiamas.

Apskritimo dydis proporcingas produkto grupės daliai 2010–2011 m. eksporte.

Apskritimo spalva rodo produkto grupės specializacijos lygį 2010–2011 m. (šviesesnė spalva atitinka didesnę LFI reikšmę).

Paveiksluose nurodytų produktų kodų aprašas pateiktas priedo G lentelėje.

* [grupę patenkančių produktų dalis 2010–2011 m. Lietuvos eksporte (išskyrus mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų eksportą).

G lentelė. Tyrimui naudotų produktų grupės pagal SITC 3 redakciją

Nr. Produktų grupės pavadinimas

- 0 Gyvi gyvūnai, išskyrus gyvūnus, nurodytus 3 skyriuje
- 1 Mėsa ir mėsos produktai
- 2 Pieno produktai ir paukščių kiaušiniai
- 3 Žuvis (išskyrus jūrų žinduolius), vėžiagyviai, moliuskai ir kiti vandens bestuburiai bei gaminiai iš jų
- 4 Grūdai ir grūdų produktai
- 5 Vaisiai ir daržovės
- 6 Cukrus, cukraus gaminiai ir medus
- 7 Kava, arbata, kakava, prieskoniai ir jų produktai
- 8 Gyvulių pašarai (išskyrus nemaltus grūdus)
- 9 Įvairūs maisto produktai ir mišiniai
- 11 Gėrimai
- 12 Tabakas ir perdirbtas tabakas
- 21 Žaliaminės odos ir kailiai
- 22 Aliejinių augalų sėklos ir vaisiai
- 23 Natūralusis kaučiukas (įskaitant sintetinį ir regenerotąjį)
- 24 Kamštiena ir mediena
- 25 Popieriaus masė ir popieriaus atliekos
- 26 Tekstilės pluoštai (išskyrus sukarštą ir šukuotą vilną) ir jų atliekos (išskyrus siūlus ir audinius)
- 27 Trašų žaliava, išskyrus SITC 56 skyrių, ir mineralinės žaliavos (išskyrus anglį, naftą ir brangiuosius akmenis)
- 28 Metalų rūdos ir metalo laužas
- 29 Gyvūninės ir augalinės kilmės medžiagos, nenurodytos kitose pozicijose
- 41 Gyvūniniai riebalai ir aliejus
- 42 Neapdoroti augaliniai riebalai ir aliejus, rafinuoti arba frakcionuoti
- 43 Gyvūniniai ir augaliniai riebalai ir aliejus, apdoroti; vaškas; nemaistiniai mišiniai ir preparatai iš gyvulinio ar augalinio aliejaus riebalų
- 51 Organiniai chemikalai
- 52 Neorganiniai chemikalai
- 53 Dažymo ir rauginimo medžiagos bei dažai
- 54 Medicinos ir farmacijos produktai
- 55 Eteriniai aliejai ir rezinoidai bei parfumerinės medžiagos; tualetų, blizginimo ir valymo priemonės
- 56 Trašos (išskyrus SITC 272 grupę)
- 57 Pirminių formų plastikai
- 58 Nepirminių formų plastikai
- 59 Cheminės medžiagos ir produktai, nenurodyti kitose pozicijose
- 61 Oda, odos gaminiai, nenurodyti kitose pozicijose, ir išdirbti kailiai
- 62 Gumos dirbiniai, nenurodyti kitose pozicijose
- 63 Kamštienos ir medienos dirbiniai (išskyrus baldus)
- 64 Popierius, kartonas ir dirbiniai iš popieriaus masės, popieriaus ar kartono
- 65 Tekstilės verpalai, audiniai, gatavi gaminiai, nenurodyti kitose pozicijose, ir panašūs produktai
- 66 Gaminiai iš nerūdinių mineralų (iškasenų), nenurodyti kitose pozicijose
- 67 Geležis ir plienas
- 68 Spalvotieji metalai
- 69 Metalų gaminiai, nenurodyti kitose pozicijose
- 71 Energijos generavimo mašinos ir įrenginiai
- 72 Tam tikrų pramonės šakų mašinos
- 73 Metalų apdirbimo mašinos
- 74 Niekur kitur nepriskirtos bendrosios paskirties pramonės mašinos ir įranga bei niekur kitur nepriskirtos mašinų dalys
- 75 Biuro mašinos ir automatinių duomenų apdorojimo mašinos
- 76 Nuotolinių ryšių (telekomunikacijų) ir garso įrašymo bei atkūrimo aparatai ir įranga
- 77 Niekur kitur nepriskirtos elektros mašinos, aparatūra ir prietaisai bei elektrinės jų dalys (įskaitant niekur kitur nepriskirtas elektrinių buitinių prietaisų neelektrines dalis)
- 78 Kelių transporto priemonės (įskaitant transporto priemones su oro pagalvėmis)
- 79 Kitos transporto priemonės
- 81 Surenkamieji statiniai; santechnikos, vandentiekio, šildymo ir apšvietimo įrenginiai bei jungiamosios detalės
- 82 Baldai ir jų dalys; patalynės reikmenys, čiužiniai, čiužinių karkasai, pagalvės ir kiti kimštiniai baldų reikmenys
- 83 Kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai
- 84 Drabužiai ir drabužių priedai
- 85 Avalynė
- 87 Profesinės, mokslinės ir kontrolinės paskirties instrumentai ir prietaisai, nenurodyti kitose pozicijose
- 88 Fotografijos prietaisai, aparatai ir reikmenys bei optikos prietaisai, rankiniai ir kiti laikrodžiai nenurodyti kitose pozicijose
- 89 Įvairūs gaminiai, nenurodyti kitose pozicijose
- 93 Specialieji prekybiniai sandoriai ir prekės, nesurūšiuotos pagal požymius
- 96 Monetos (išskyrus auksines monetas), kurios nėra mokėjimo priemonė
- 97 Nemonetinis auksas (išskyrus aukso rūdas ir koncentratas)

Literatūra

- Balassa B. 1965: Trade Liberalisation and “Revealed” Comparative Advantage. – *The Manchester School* 33 (2), 99–123.
- Lafay G. 1992: *The Measurement of Revealed Comparative Advantages*. – International Trade Modelling. Eds. Dagenais M. G., Muet P. A., 209–234.
- Orszaghova L., Savelin L., Schudel W. 2013: *External Competitiveness of EU Candidate Countries*. ECB Occasional Paper Series, No. 141.